

I samma land

rovdjur och människor

I den här broschyren berättar vi om förvaltningen av rovdjuren och hur rovdjur och människor kan leva i samma land. Vi är Naturvårdsverket, som har huvudansvar för att genomföra rovdjurspolitiken, och länsstyrelserna, som ska genomföra rovdjurspolitiken inom sina län.

INNEHÅLL

I samma land – rovdjur och människa	sid 3
Fakta om de stora rovdjuren i Sverige	sid 6
Rovdjur och ekoturism	sid 7
Rovdjuren undviker kontakt med människor	sid 8
Så vet vi hur många rovdjur det finns	sid 9
Skador på tamdjur och hundar	sid 10
Bidrag och ersättning för skador	sid 11
Jakt och skydds jakt	sid 12
Illegal jakt största hotet	sid 13
Vem gör vad	sid 14

Produktion: Engström med flera, www.mfl.se

Tryck: CM-gruppen

Foto omslag: Susanna Blåvärg, Johnér (träd). Kurt Hahn, Pixel factory (varg). Staffan Widstrand (björn). Kjell Ljungström, Johnér (lo). Antti Leinonen, Johnér (järv). Jan Töve, Naturfotograferna (kungsörn). *id 2:* Sven Zetterlund, Naturfotograferna. *Foto sid 3:* Peter Lilja, Naturfotograferna. *Foto sid 4:* Alf Linderheim, Patrik Olofsson, Peter Lilja, Naturfotograferna. Chad Ehlers, Nordic Photos. *Foto sid 5:* Elliot Elliot, Johnér. Jonas Forsberg, Tor Lundberg, Bo Kristiansson, Naturfotograferna. *Foto sid 6:* Peter Lilja, Naturfotograferna. Kjell Ljungström, Johnér. Göte Eriksson, Naturfotograferna. *Foto sid 7:* Antti Leinonen, Johnér. Patrik Olofsson, Peter Lindberg, Naturfotograferna. *Foto sid 8:* 25 Picture Press Ina Agency, Pixel factory. *Foto sid 9:* Folke Härskog, Ulf Risberg, Naturfotograferna. *Foto sid 10:* Peter Lilja, Naturfotograferna. *Foto sid 11:* Hans Bjurling. *Foto sid 12:* Magnus Nyman, Johnér. *Foto sid 13:* Fredrik Broma, Pixel factory. Ola Jennersten, Naturfotograferna. *Foto sid 15:* Michael Lander, Nordic Photos.

I samma land rovdjur och människor

De stora rovdjuren finns åter i våra skogar och fjäll efter att nästan ha varit utrotade i mitten av 1900-talet. För att rovdjuren ska överleva långsiktigt i Sverige och minska risken för konflikter om tamdjur mellan människor och stora rovdjur beslöt riksdagen 2001 om ett brett paket av långsiktiga insatser.

De stora rovdjuren björn, järv, lodjur, varg och kungsörn hör hemma i den svenska naturen, slog riksdagen fast i sitt beslut om en sammanhållen rovdjurspolitik. De ska kunna återvända till sina naturliga utbredningsområden. Ett förbehåll görs för renskötselområdet där rovdjurens utbredning ska begränsas så att påverkan på renskötseln inte blir för stor.

Minska konflikter och skapa bra relationer

Grundläggande för rovdjurspolitiken är att de fem stora rovdjursstammarna långsiktigt finns kvar i Sverige. Genom olika insatser ska skador förebyggas så att konflikterna mellan människor och rovdjur blir små och kan hanteras. Ekonomiska bidrag ges vid behov till såväl förebyggande åtgärder som till att ersätta skador på tamdjur.

Andra insatser är inventeringar för att följa rovdjurens utbredning och antal, forskning, bekämpning av jaktbrott, samt information och kommunikation för att öka kunskapen om rovdjuren och förbättra dialogen. Skydds jakt kan användas för att kontrollera rovdjurstammarnas utveckling och för att ta bort besvärliga individer.

Ambitionen är att skapa en bra dialog mellan dem som bor i rovdjursområden, myndigheter och olika intresseor-

ganisationer. Därför har länsstyrelserna bildat regionala rovdjursgrupper med bred representation från olika intressegrupper. Naturvårdsverket har på samma vis ett nationellt Råd för rovdjursfrågor. Rådet är ett stöd i arbetet med att genomföra rovdjurspolitiken. Det har förbättrat dialogen mellan centrala organisationer i frågan.

Miniminivåer och etappmål

Riksdagen har satt upp minimimål för hur många rovdjur som ska finnas och deras utbredning. Målen uttrycks i antalet föringringar per år, det vill säga antalet honor som föder ungar varje år. Det som räknas är antalet föringringar som konstateras vid spårning av rovdjuren under vintern. Björnen sover på vintern och inventeras på andra sätt. Vi har jämförelsevis bra kunskap om antalet rovdjur och deras utbredningsområden.

Miniminivåerna för björn, lodjur och kungsörn motsvarar det antal som bedömdes finnas år 2001. Det får finnas fler än minimiantalet, men då ska större hänsyn tas till andra intressen, främst

tamdjursägare och renägare.

Riksdagen angav inga miniminivåer för varg och järv, eftersom överlevnaden för dem inte är säkrad på lång sikt. Däremot angavs etappmål och när de målen nåtts ska utvecklingen utvärderas innan nya mål kan sättas.

I samma land

Fakta om de stora rovdjuren i Sverige

Björn

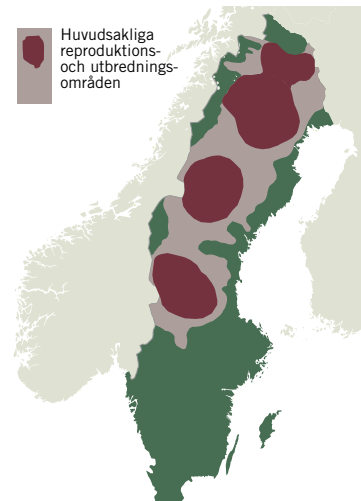
Mål: Minst 100 föryngringar per år eller 1 000 individer.

Antal individer 2005/2006: 2 500 (2 350–2 900).

Finns i dag: Från norra Svealand och norrut. Tätast i stammarna i Jämtland, Norrbotten och Dalarna.

Trend: Björnstammen ökar och sprider sig söderut och österut i skogslandet.

Huvudsaklig föda: Björnen är allätare som främst livnär sig på bär, växter och kött. Bären svarar för hälften av energiintaget. Den äter även en hel del myror. Björnen äter kadaver, men slår själv även älg och ren.

Lodjur

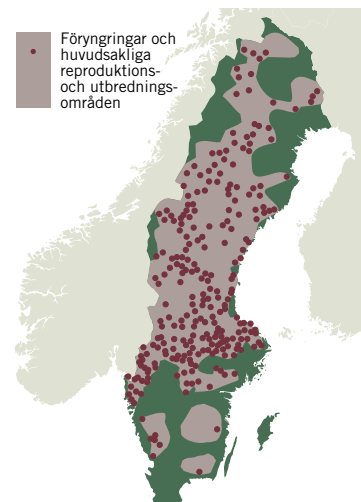
Mål: Minst 300 föryngringar per år eller cirka 1 500 individer. Av detta får högst 80 föryngringar finnas inom renskötseområdet. Det målet är nått.

Antal föryngringar 2005/2006: Cirka 260 föryngringar vilket motsvarar cirka 1 300 djur

Finns i dag: Från södra Svealand och norrut. Enstaka föryngringar finns lokalt i Götaland.

Trend: Ökningen av lodjursstammen har gått långsamt i Sydsverige. I renskötseområdet har stammen genom skydds jakt minskats till den nivå riksdagen bestämt.

Huvudsaklig föda: Främst rådjur, men även hare och skogsfågel. Inom renskötseområdet huvudsakligen ren.

Varg

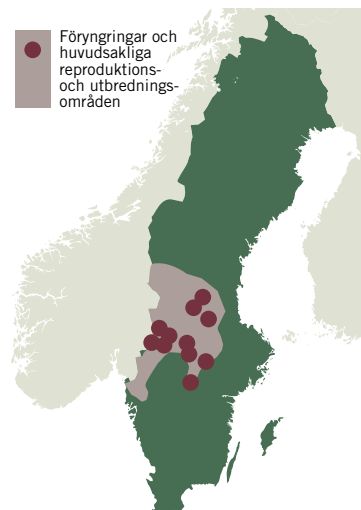
Etappmål: 20 föryngringar per år eller cirka 200 individer.

Antal individer 2005/2006: 13 föryngringar, totalt cirka 130 individer.

Finns i dag: I Mellansverige med tätast koncentration i Värmland, Dalarna, Örebro och Gävleborgs län.

Trend: Vargstammen ökar långsamt. Ökningstakten de senaste åren är cirka 1–2 föryngringar, vargkullar, per år.

Huvudsaklig föda: Älg är viktigaste bytesdjuret. Äter även rådjur, bäver, grävling, ren och diverse mindre däggdjur. De vargar som dyker upp inom renskötseområdet tar ofta renar.

Järv

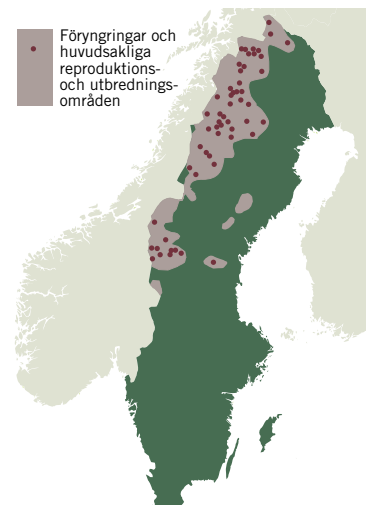
Ettappmål: 90 föryrngingar per år eller 575 individer.

Antal föryrngingar 2006: 56, alla utom en i renskötsele-området. Motsvarar cirka 360 individer.

Finns i dag: Utmed hela fjällkedjan med störst utbredning i Norrbotten.

Trend: Stammen har ökat långsamt under några år. Sedan slutet på 1990-talet har även järvungar fötts i skogslandskapet utanför renskötseleområdena vissa år.

Huvudsaklig föda: Under sommaren små däggdjur, fåglar och växter. Järven är främst asätare. På vintern är järvens huvudföda renar som den antingen dödar själv, eller någon annan dödat. Det kan också vara renar som dött av naturliga orsaker, till exempel störtat utför fjällbranter.

Kungsörn

Mål: Minst 600 häckande par.

Antal lyckade häckningar 2005/2006: 228

Finns i dag: I skogslandskapet från norra Värmland och norrut samt Gotland och Skåne.

Trend: Antalet häckande par i fjälltrakterna har minskat markant de senaste 15 åren, men stammen ökar vid kusterna. Tätaste stammen finns på Gotland.

Huvudsaklig föda: Hare, skogsfågel samt kadaver av olika slag. Kungsörnen kan även ta renkalvar.

Rovdjuren och ekoturism

Rovdjuren kan bidra till att antalet arbetstillfällen på landsbygden ökar. De kan bli värdefulla inslag i naturvärdena i en trakt, eftersom många människor upplever rovdjur som spännande och lockande. Det lockar ekoturister till trakten. Många är villiga att betala för att uppleva vilda djur, eller se spåren av dem i naturen.

Redan idag är flera ekoturismföretag intresserade av att anordna rovdjursexkursioner. Björnsafarier ordnas i dag i Sverige, om än i liten omfattning. På några håll ordnas exkursioner med kunniga guider där man följer vargens spår bakåt och ser vad den ätit och var den vilat.

Rovdjuren undviker kontakt med människor

Det är svårt att få syn på rovdjur i naturen. De är skygga för människan och håller sig ofta undan. De som får se rovdjur är oftast jägare.

Det händer att människor blir anfallna och bitna av björn. Nästan alla dessa fall gäller jägare och inträffar i samband med jakt med hund och när björnen är skadeskjuten. År 2004 inträffade en dödsolycka då en älgjägare dödades av en björnhona invid hennes ide. Det var den första dödsolyckan med rovdjur på över 100 år i Sverige. För att minska risken för nya olyckor har Svenska Jägareförbundet och Naturvårdsverket tillsammans tagit fram en broschyr med råd till dem som jagar i björntrakter.

Vargen har i sagor och folktro blivit symbolen för ondskan själv. Numera vet vi att vargen undviker oss människor så gott den kan. Forskarnas många möten med varg visar att vargarna är lite nyfikna, men håller sig på avstånd. Enstaka, oftast unga individer, kan uppträda mycket oskyggt genom att till exempel passera genom

bygator, oftast om nätterna när ingen är ute. Det ska inte uppfattas som ett hot och är inte ett onormalt beteende.

Även lodjur och järv undviker människor och är därför svåra att få syn på.

Mata aldrig rovdjuren

Lägg aldrig ut mat till rovdjur. Det kan innebära risker för människor och kan leda till att rovdjuret måste avlivas.

Björnar som börjar att leta mat i soptunnor kan bli problem. De kan mista sin naturliga rädsla för människor. I ett fall samlades stora åskådarskador varje kväll för att se på när björnen letade mat i soptunnor. De oskygga björnarna avlivades av länsstyrelsen eftersom de bedömdes utgöra en fara för människor.

Så om du bor i björntrakter: låt inte fågelfrön, slakt- eller matrester ligga nära bostadshus under den tid på året när björnen är vaken.

Så vet vi hur många rovdjur det finns

Rovdjursstammarnas utbredning och storlek följs regelbundet med hjälp av inventeringar. Länsstyrelsernas naturbevakare och fältpersonal, samer, jägare och andra naturintresserade har fått specialutbildning för att delta i inventeringar, besiktning av viltskador och forskningsprojekt.

Varg, järv och lodjur inventeras främst genom spårning på snö. Spårarna bedömer vilken art som lämnat spår, hur många djur det är, om det är en hona med ungar och i så fall hur många ungar. Rovdjur kan röra sig över stora ytor på kort tid. Resultaten måste därför kvalitetssäkras så att samma djur inte räknas flera gånger. Varje spår ska artbestämmas. Spår av lodjur kan till exempel förväxlas med vargspår och hundspår tas för spår av varg.

Björnarna sover på vintern och kan därför inte inventeras när det är snö. Tidigare bedömningar av björnstammens storlek baserades på björnobservationer i samband med älgjakten, avskjutningsstatistik och björnforskning-

ens resultat från Norrbotten och Dalarna. Forskarna har under senare år utvecklat en ny metod som ger en säkrare uppskattning av stammens storlek. Metoden innebär att björns spillning samlas in och DNA-testas. Då kan varje individ räknas och det tillsammans med andra observationer gör bedömningen av antalet björnar säkrare. På grund av detta kan vi konstatera att vi och forskarna tidigare hade för låg uppskattning av björnstammens storlek.

Kungsörnsstammens storlek beräknas genom att kända boplatser besöks under häckningstiden. Nya boplatser upptäcks genom observation av örnarnas beteende.

Resultaten från inventeringarna är viktiga underlag vid fördelningen av medel till skadeförebyggande åtgärder och ersättningar för rovdjursskador. De är också viktiga underlag inför beslut om skydds jakt på björn och lodjur.

Det är länsstyrelserna som ansvarar för inventeringarna. Om du ser ett stort rovdjur, eller spår av det, bör du rapportera det till din länsstyrelse.

Skador på tamdjur och hundar

Det händer att rovdjur skadar och dödar får och annan tamboskap, även om det sker relativt sällan. Vår ambition är att förebygga skador. På så vis kan tamdjursägare slippa obehagliga händelser när deras djur angrips.

Den tamdjursägare som drabbas av skador från rovdjur bör genast kontakta länsstyrelsen för att få akut hjälp och råd om hur nya skador kan hindras. Länsstyrelsens besiktningsmän bedömer vilket djur som orsakat skadan. Den bedömningen krävs för att ersättning ska betalas ut.

Viltskadecenter arbetar för att ta fram förebyggande åtgärder och ger, liksom länsstyrelserna, råd till näringar i rovdjursfrågor, t.ex. fårägare eller biodlare.

Metoder tas fram för att hindra angrepp på jakthundar. I genomsnitt skadas eller dödas cirka 20–30 jakthundar årligen av varg. Jakthundar kan förses med pinglor som minskar risken för vargangrepp och jägare kan träna sina hundar att inte följa ett vargspår.

Bidrag och ersättning för skador

Det finns två system för att ersätta och förebygga skador orsakade av rovdjur: ett för skador på ren inom renskötseområdet och ett för skador på andra tamdjur.

De flesta tamdjur som dödas av rovdjur är renar. I renskötseområdet baseras ersättningen på hur många rovdjur som finns inom en samebys område, men de kan också få tillägg för att förebygga skador. Samebyn får ersättning för antalet föryngringar av järv, lo och varg och en fast summa för förekomst av björn och kungsörn. Under 2006 betalades 48 miljoner kronor i rovdjurserättning till samebyarna, vilket är en fördubbling jämfört med för tio år sedan. Det finns 51 samebyar.

För andra tamdjur lämnar staten lämnar bidrag för att förebygga och ersätta skador. Huvudinriktningen är att förebygga. Därför kan djurägare få bidrag bland annat till att sätta upp så kallade rovdjursavvisande el-stängsel vid behov. De kan också få ersättning om ett tamdjur blivit skadat eller dödat av rovdjur. Länsstyrelserna beslutar om bidragen och ersättningen. År 2006 delades 8,4 miljoner kronor ut till förebyggande åtgärder och 820 000 kronor i ersättning för skador.

Jakt och skydds jakt

Alla stora rovdjur är i dag fredade. Naturvårdsverket, och i vissa fall länsstyrelserna kan dock med stöd av jaktlagstiftningen besluta om skydds jakt för att förebygga och minska skador som rovdjuren orsakar på tamdjur. En förutsättning är att inga andra lämpliga åtgärder finns i det speciella fallet och att artens fortlevnad inte hotas.

Enskilda rovdjur eller familjegrupper som orsakar allvarlig skada får fällas efter beslut av Naturvårdsverket. Det gäller björn, järv, lo och varg. Länsstyrelsen med fasta stammar av lodjur och björn kan besluta om skydds jakt på enskilda individer som orsakar allvarlig skada. Även tamdjursägare har rätt till skydds jakt på vissa villkor. Det framgår av 28 § jaktförordningen.

Naturvårdsverket tar också beslut om mer omfattande skydds jakt på björn under en period av året för att minska risken för skador. Naturvårdsverket delar ut kvoter för län eller delar av län. År 2006 var tilldelningen 143 björnar.

Inom renskötseområdet tillåts skydds jakt på lodjur för att minska skadorna på rennäringen. År 2007 får 29 lodjur fällas. Därtill tillåts jakt utanför renskötseområdet på lodjur. Naturvårdsverket bedömer att en begränsad, kontrollerad jakt kan öka acceptansen för lodjuren. År 2007 får 46 lodjur fällas utanför renskötseområdet. Naturvårdsverket gör en länsvis tilldelning av både skydds jakten och jakten på lodjur.

Illegal jakt största hotet

Illegal jakt är ett problem och ett allvarligt hot mot alla stora rovdjur. Det försvårar också förvaltningen av rovdjuren. Inom rovdjursforskningen finns indikationer på att 15–20 procent av vargstammen och mer än var tionde sändarförsedd björn, järv och lodjur dödas illegalt varje år. För järv och varg kan illegal jakt vara direkt avgörande för stammarnas långsiktiga överlevnad i Sverige. Dessutom saboteras varje år flera kungsörnshäckningar.

Den illegala jakten påverkar utrymmet för skydds jakt, eftersom de illegalt dödade djuren innebär minskad tillväxt av stammen. Detta tas med i beräkningen när Naturvårdsverket beslutar om kvoter för skydds jakt på björn och lodjur.

Dessvärre ser inte alla jaktbrott som allvarliga brott. Länsstyrelsens personal, polis, åklagare och andra som försöker bekämpa denna typ av brottslighet bemöts ofta med misstro. En attitydförändring är viktig för att komma tillrätta med den olagliga jakten. Du som ser eller

hör något misstänkt bör snarast kontakta polisen eller länsstyrelsen. Samhället ser allvarligt på grova jaktbrott på rovdjur. Minimistraffet för grovt jaktbrott och grovt jakthäleri är fängelse.

Rovdjurspolitiken ses över

I takt med att rovdjursstammarna återhämtar sig vinnas nya erfarenheter som påverkar rovdjursförvaltningen. Regeringen har därför tillsatt en särskild utredare för att utreda effekterna av rovdjurspolitiken. Utredaren ska bland annat redovisa effekterna av rovdjursstammarnas utveckling och analysera behovet av ytterligare åtgärder för att nå etappmål och miniminivåer.

Dessutom ska utredningen redovisa de problem och konflikter som rovdjuren orsakar samt hur dessa hantearas. Utredningen görs i nära dialog med berörda myndigheter, organisationer och intressegrupper. Uppdraget ska redovisas till regeringen 1 december 2007.

Vem gör vad?

Naturvårdsverket har det övergripande ansvaret för att Sveriges rovdjurspolitik genomförs. Verket förmedlar medel till inventering och ger vägledning och information. Naturvårdsverket förmedlar också medel för förebyggande åtgärder och skadeersättning utanför renskötselområdet. Naturvårdsverket får också besluta om skyddsjakt och jakt på stora rovdjur och följer upp alla typer av jakt på rovdjur i landet.

www.naturvardsverket.se

Sametinget fördelar ersättning för rovdjursförekomst inom renskötselområdet till samebyarna.

www.sametinget.se

Länsstyrelserna har det regionala ansvaret och har för sitt arbete tagit fram regionala förvaltningsplaner för rovdjuren. Länsstyrelserna ansvarar för inventering, som ofta genomförs i samarbete med jägare och andra naturintresserade. Länsstyrelserna informerar och har kontakt med organisationer genom den regionala rovdjursgruppen. Bidrag till förebyggande åtgärder och ersättning för skador ges vid behov och beslut om skyddsjakt på enstaka problemdjur av björn och lo fattas när så krävs. Länsstyrelserna ger råd och hjälp i rovdjursfrågor till boende i länen. Så kontakta länsstyrelsen om du ser ett rovdjur eller får tamdjur skadat.

www.lst.se

Viltskadecenter (VSC) arbetar på Naturvårdsverkets uppdrag med att utveckla och utvärdera förebyggande åtgärder mot skador orsakade av de stora rovdjuren, men även tranor, sångsvan och gäss. VSC utbildar länsstyrelsens handläggare, besiktningsmän och fältpersonal samt är informations- och kunskapscenter för länsstyrelser och näringar när det gäller inventeringar av rovdjur och att förebygga skador av vilt.

www.viltskadecenter.se

Samarbetsorgan

Rådet för rovdjursfrågor har till uppgift att ge Naturvårdsverket råd i principiella frågor och öka förståelsen mellan myndigheter och olika intressegrupper. I rådet ingår representanter för olika näringar samt miljö- och naturvårdsorganisationer. Naturvårdsverket stämmer av större principiella beslut med rådet.

Regionala rovdjursgrupper har startats av de flesta länsstyrelser. Grupperna ska öka förståelsen mellan olika intressegrupper och ge synpunkter på de regionala förvaltningsplanerna. I grupperna finns representanter för mark- och djurägare, jägare, naturvårdsorganisationer, polis och åklagare.

Databas

Rovdjursforum är ett verksamhetsstöd och en nationell databas om rovdjur som innehåller uppgifter om inventeringar, observationer och viltskador. Den är inte öppen för allmänheten av sekretesskäl. Databasen underlättar myndigheternas arbete med inventering och ersättning för skador av fredat vilt.

Andra viktiga länkar

- Sammanhållen rovdjurspolitik (prop. 2000/01:57) www.regeringen.se/content/1/c4/12/76/c6ba0dfe.pdf
- Naturhistoriska riksmuseet, www.nrm.se
- Rovdjurscentret De 5 Stora, www.de5stora.com/
- Sametinget, www.sametinget.se
- Skandinaviska björnprojektet, www.bearproject.info
- Skandulv, Skandinaviska vargprojektet, <http://skandulv.nina.no>
- Statens Veterinärmedicinska Anstalt, www.sva.se
- Svenska Jägareförbundet, www.jagareforbundet.se
- Svenska Naturskyddsföreningen, www.snf.se
- Svenska Rovdjursföreningen, www.rovdjur.se
- Världsnaturfonden WWF, www.wwf.se

De stora rovdjuren hör hemma i den svenska naturen. I den här broschyren berättar vi om vad förvaltningen av rovdjur innebär, vilka mål som finns för rovdjuren, och var de ska få finnas. I separata foldrar kan du läsa mer om björn, järv, lodjur, varg och kungsörn. De ges ut under 2007.

Beställ från natur@cm.se, tel 08-505 933 40,
fax 08-505 933 99

ISBN 620-8282-5
upplaga 25 000 ex

Länsstyrelserna

Telefonnummer och adress
till enskilda länsstyrelser
finns på www.lst.se

106 48 Stockholm
Tel 08-698 10 00
www.naturvardsverket.se

